

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-3-61-10>

УДК 332.1:330.15

Андрусяк Н.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Висвітлено сутність та особливості еколого-економічної політики регіону як важеля управління еколого-економічною конкурентоспроможністю, склад та важливість дослідження відповідних конкурентних переваг. Обґрунтовано взаємоконфліктність та взаємозалежність еколого-економічних конкурентних переваг, що набувають особливої актуальності в регіонах. Визначено напрями використання розглянутих криз призму більш узагальненого поняття – політики розвитку регіону. Наведено напрями політики розвитку регіону та місце у ній еколого-економічної політики, зазначено про актуальність розвитку та впровадження екологічної культури як основи для усвідомлення залежності суспільства від навколишнього природного середовища.

Ключові слова: еколого-економічна політика, регіон, політика розвитку регіону, еколого-економічна конкурентоспроможність, конкурентна перевага.

Показаны сущность и особенности эколого-экономической политики региона как рычага управления эколого-экономической конкурентоспособностью. Определен состав и важность исследования соответствующих конкурентных преимуществ. Обоснована взаимопротивоположность и взаимозависимость эколого-экономических конкурентных преимуществ, которая приобретает особую актуальность в регионах. Определены направления использования эколого-экономических конкурентных преимуществ и обосновано, что содержание эколого-экономической политики следует рассматривать сквозь призму более обобщенного понятия – политики развития региона. Рассмотрены направления политики развития региона и место в ней эколого-экономической политики, говорится об актуальности развития и внедрения экологической культуры как основы для осознания зависимости общества от окружающей среды.

Ключевые слова: эколого-экономическая политика, регион, политика развития региона, эколого-экономическая конкурентоспособность, конкурентное преимущество.

Andrusiak Nataliia. ECOLOGICAL-ECONOMIC POLICY OF THE REGION IN THE CONTEXT OF COMPETITIVENESS

The essence and peculiarities of the ecological-economic policy of the region as a lever of ecological and economic competitiveness management are highlighted. The composition and importance of research of the corresponding competitive advantages are determined. The development of economic relations in Ukraine, accompanied by the introduction of innovations in the production of goods and services, inevitably leads to a deterioration of the ecological state and the environment. Most of the problems of socio-economic and environmental imbalances arise because of the lack of targeted policy of ecological and economic development of regions and the state as a whole. The ecological and economic competitive advantages of the national economy are the basis of the regional policy of the corresponding type and the formation of similar advantages at the regional level, since they determine their content, types and perspectives, which are connected with them. Provide

and maintain optimality in their correlation – the task of regional ecological-economic policy and development strategies, which should be based on appropriate principles. Implementation of environmental and economic policies is impossible without environmental education and culture. Their goal is to formulate among the population, business entities, institutions of infrastructure of ecological knowledge, which, taking into account the economic component and their organic interconnection, will allow to realize and evaluate the interdependence of human activity and the ecological system, responsibility for damage to the environment, directions of formation and increase of ecology-economic competitiveness of regions, the importance of rational use of resources.

Key words: *ecological and economic policy, region, regional development policy, ecological and economic competitiveness, competitive advantage.*

Постановка проблеми. Розвиток економічних відносин в Україні, що супроводжується впровадженням інновацій у виробництво товарів, послуг, неминуче приводить до погіршення екологічного стану та навколишнього природного середовища. Україна донині має найвищий серед європейських держав інтегральний показник антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. Наслідками цього є погіршення соціальних процесів, якості життя населення, рівня економічного розвитку й раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в регіонах. Більшість проблем соціально-економічної та екологічної незбалансованості виникає через відсутність цілеспрямованої політики еколого-економічного розвитку як регіонів, так і держави загалом.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему створення концепції стабільного розвитку еколого-економічного складника трансформаційного суспільства на рівні підприємств, регіонів, держави нині порушують не лише українські, а й зарубіжні економісти й управлінці, серед яких варто назвати Б.М. Данилишина [1], В.В. Хименця [2], Н.В. Прямухіну [3], В.І. Павлова [4], С.В. Майстро [5] та низку інших науковців.

На жаль, значну частину наукових праць присвячено питанням політики еколого-економічного розвитку відокремлено від конкретних особливостей регіонів, що впливають на їхню конкурентоспроможність.

Метою статті є висвітлення особливостей еколого-економічної політики регіону в контексті конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Еколого-економічна політика – це новий вид регіональної політики для українських територій, який

виник унаслідок усвідомлення екологічних проблем через економічний поступ. Розвиток еколого-економічної політики, її механізмів, інструментів, методів та підходів необхідний як обмежувально-стимулювальний важіль визначеного світовою спільнотою екологічного вектору, впровадження відповідних стандартів та розвитку економіки регіонів у взаємозв'язку з екологічними обмеженнями.

Еколого-економічна конкурентоспроможність передбачає не лише визначення напрямів розвитку, але й виокремлення конкурентних переваг, які забезпечують регіону економічну, соціальну, інноваційну, інвестиційну, інформаційну тощо привабливість на національному та світовому рівнях.

Еколого-економічна конкурентна перевага розуміється автором як сукупність відповідних чинників, які порівняно з іншими територіальними утвореннями забезпечують регіону економічну, соціальну, інноваційну, інвестиційну, інформаційну тощо привабливість на національному та світовому рівнях.

У сучасних умовах економічного розвитку дослідження еколого-економічної конкурентоспроможності регіону є актуальним та своєчасним. Його комплексність відображає наявні тенденції розвитку територій та реакцію на глобалізаційні процеси. Подальші розробки мають бути спрямовані на дослідження системи чинників, які формують еколого-економічний потенціал і конкурентні переваги.

Доцільно враховувати визначальний вплив макроекономічних чинників національного рівня, які створюють умови для розвитку й вдосконалення правової бази, ринку праці, бізнесу, впровадження екологічних стандартів.

Ці чинники є основою для економічного зростання, що виражається в зростанні ВВП, посиленні активності міжнародної торгівлі, укладенні вигідних договорів, загальній впливовості держави на світовому ринку, а також підвищенні рівня життя населення й упровадження політики екологічності та її стандартів. Еколого-економічні конкурентні переваги національної економіки лежать в основі регіональної політики відповідного типу та формування аналогічних переваг на рівні регіонів, оскільки визначають їхній зміст, види та перспективи, що з ними пов'язані (рис. 1).

Не можна не погодитися з тим, що реальна економіка як процес відтворення у вигляді «виробництво – обмін – споживання» є важливим складником економічного розвитку та одним із чинників, які формують потенціал еколого-економічної конкурентоспроможності регіону. Іншим важливим чинником є інформаційний, або так званий віртуальний ринок, де торгівля організовується через Інтернет, а попит формується під впливом потреби та поширення інформації. Сьогодні цей ринок розвивається швидкими темпами, у багатьох сферах спостерігаємо підміну

реального регіонального обміну на віртуальний. Вочевидь, це мало б означати зменшення навантаження на екологічний складник регіональної економіки, але такий висновок був би поспішним. Екологія регіонів переважана торгівлею юридичних і фізичних осіб (внутрішньорегіональною, міжрегіональною, зовнішньою), розвитком логістичних мереж, які нині посідають вагоме місце в економічному русі товарів і послуг. Еколого-економічна конкурентоспроможність та її потенціал має оцінюватися з урахуванням цих змін та особливостей, оскільки за світовими тенденціями вплив цих чинників буде лише зростати. На жаль, офіційна статистика не володіє даними, які б демонстрували, наприклад, обсяг торгівлі вжитковими товарами (хіба що часткою, реалізованою через мережу Second Hand). Унаслідок стрімкого розвитку зазначених складників еколого-економічної конкурентоспроможності створюються і розвиваються мережі організацій, що забезпечують цей товарообіг (Нова Пошта, Нічний Експрес, Ін-Тайм тощо).

Зазначене свідчить про взаємоконфліктність та взаємозалежність еколого-еконо-

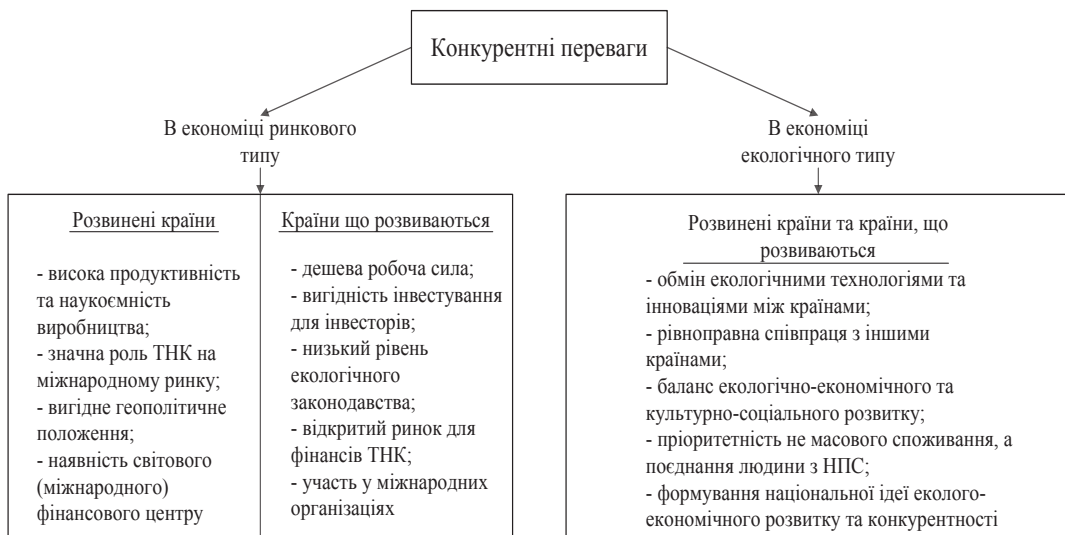

Рис. 1. Еколого-економічні конкурентні переваги країни для економіки ринкового та екологічного типів

Джерело: розробила автор

мічних конкурентних переваг, що набувають особливої актуальності в регіонах. Знайти, забезпечити й утримати оптимальність у їхньому співвідношенні – завдання регіональної еколого-економічної політики та Стратегії розвитку, що мають ґрунтуватися на відповідних засадах. Розглянемо склад еколого-економічних конкурентних переваг на рівні регіону та напрями можливого їх використання (рис. 2).

У цьому контексті варто зупинитися на еколого-економічній політиці регіонального розвитку як системоутворюючому чинникові механізму відповідного виду конкурентоспроможності. Дослідники, приділяючи увагу цьому виду політики, визначають її комплексно й узагальнено. Так, Т.П. Козаченко трактує еколого-економічну політику як сукупність науково обґрунтованих принципів охорони та формування природного середовища, які базуються на всебічному врахуванні законів його розвитку, що передбачає оптимальну структуру виробничих сил, темпи, пропорції розвитку яких забезпечують відтворення природного середовища і гарантують суспільству економічне процвітання та благополуччя [6, с. 143]. Т.Л. Чернова висвітлює напрями екологічної політики держави, які пов'язує із сталим розвитком:

1) облік і соціально-економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу та екологічного стану територій;

2) ефективний фінансово-кредитний механізм природокористування;

3) планування охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів;

4) екологічне страхування;

5) формування цільових екологічних фондів;

6) економічне стимулювання природоохоронної діяльності;

7) створення екологічних банків;

8) формування ринку екологічних робіт і послуг;

9) платність природокористування;

10) вдосконалення організаційно-економічних методів природокористування;

11) врахування екологічного фактора під час приватизації;

12) економічний вплив на порушників природоохоронного законодавства [7, с. 65].

Узагальнюючи наявні трактування екологічної політики, автор пропонує власне визначення: *еколого-економічна політика регіону в контексті конкурентоспроможності* – це система дій місцевої влади та учасників економічних відносин, що ґрунтується на правових та екологічних нормах, з урахуванням законів розвитку навколишнього природного середовища та на основі принципів збалансованості, оптимальності, економічності й компромісності покликана забезпечити наявність еколого-економічних конкурентних переваг у середньо- та довгостроковій перспективі регіонального розвитку.

Еколого-економічна політика регіону передусім пов'язана з фінансуванням еколо-

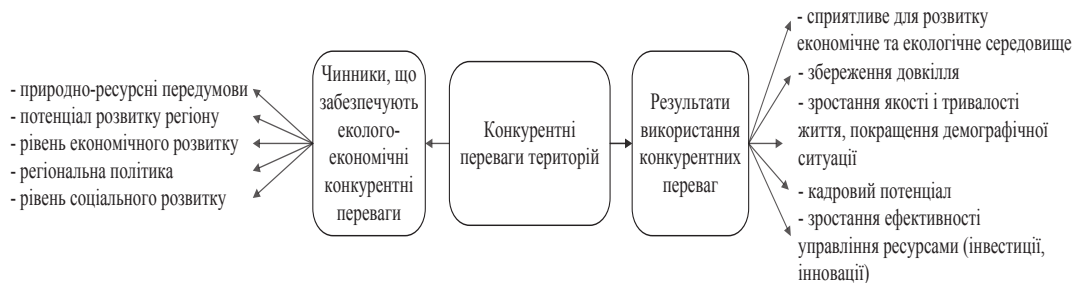

Рис. 2. Еколого-економічні конкурентні переваги на рівні регіону та напрями можливого їх використання

Джерело: розробила автор

гічних наслідків, запобіганням та попередженням проблем у цій сфері, розробленням правових основ, упровадженням ресурсо- та енергозберігаючих технологій. Тому зміст еколого-економічної політики доцільно аналізувати крізь призму більш узагальненого поняття – політики розвитку регіону. Водночас не можна залишати поза увагою екологічні проблеми регіону. Цей напрям політики, зокрема й виокремлені нами конфліктні еколого-економічні конкурентні переваги, має будуватися на принципах компромісності між регіональними еколого-економічними інтересами держави і такими ж місцевими інтересами регіону. Забезпечення ефективності такої політики можливе лише за наявності таких умов:

– по-перше, пріоритетність державних еколого-економічних інтересів;

– по-друге, створення державою передумов для втілення місцевих еколого-економічних інтересів (за рахунок трансфертів, кредитних ставок, пільг тощо);

– по-третє, надання і реалізація гарантій державної підтримки еколого-економічного розвитку регіонів.

Окрім зазначеного, важливо врахувати регіональну специфіку, що породжує конфлікти інтересів між державою та територіями. Еколого-економічна політика у цій сфері повинна бути гнучкою та згладжувальною з пріоритетністю національного еколого-економічного вектора розвитку. Розглянемо напрями політики розвитку регіону та роль у ній політики зазначеного виду (рис. 3).

Реалізація еколого-економічної політики неможлива без екологічної освіти і культури. Їхня мета – формування в населення, суб'єктів

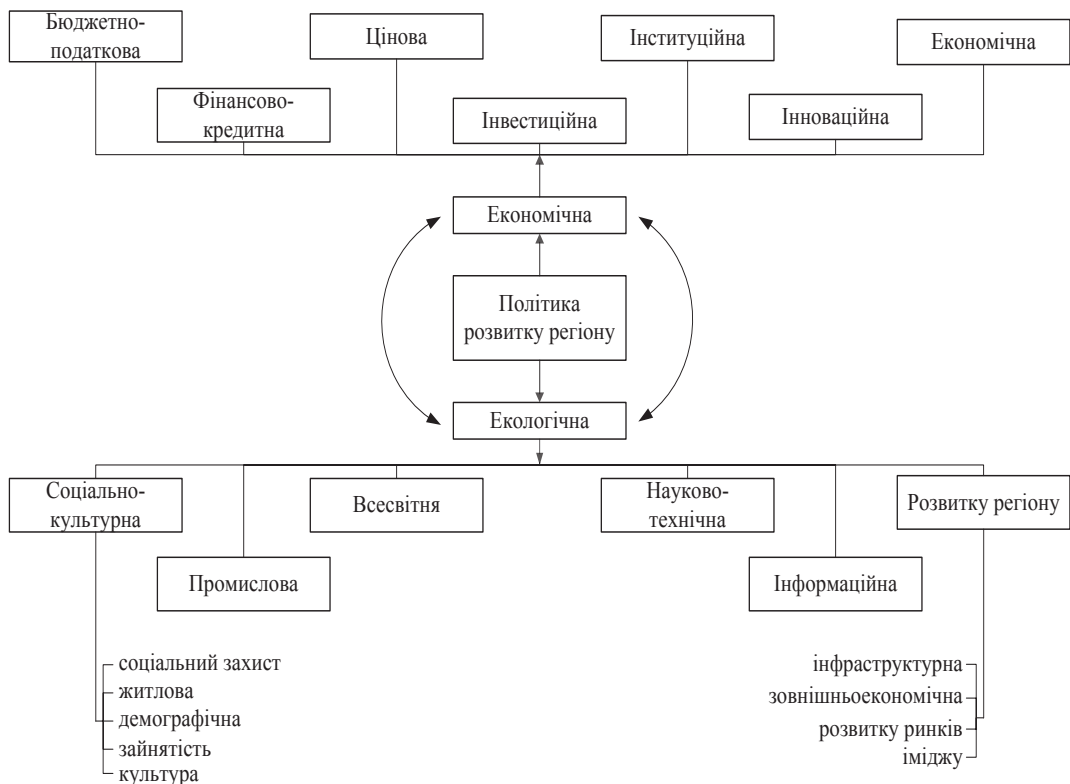

Рис. 3. Напрями політики розвитку регіону

Джерело: розробила автор

господарювання, інститутів інфраструктури екологічних знань, які, з огляду на економічний складник та їх органічний взаємозв'язок, дають змогу усвідомити й оцінити взаємозалежність діяльності людини й екологічної системи, відповідальність за пошкодження навколишнього природного середовища, напрями формування і підвищення еколого-економічної конкурентоспроможності регіонів, значущість раціонального використання ресурсів.

Кінцева мета екологічної освіти пов'язана з координацією знань та використанням наукових підходів до формування механізмів та інструментів еколого-економічної політики, з огляду на складність еколого-економічної системи та тенденції її розвитку. Знанневий аспект має забезпечити, зокрема, сприяння підвищенню відповідальності всіх учасників еколого-економічних відносин, усвідомлення суспільством екологічної, соціально-еко-

номічної, політичної тощо залежності від навколишнього природного середовища.

Висновки. Засади еколого-економічної політики мають базуватися на дослідженні та використанні відповідного потенціалу. Натомість доцільно враховувати вищезазначені тенденції до змін його характеристик: виникають нові та змінюються наявні раніше можливості розвитку, змінюється ресурсна основа реальної економіки. Подвійна сутність еколого-економічного потенціалу, який характеризує результат розвитку та його майбутні можливості, лежить в основі ефективно розробленої політики. З огляду на вплив основних чинників та на основі компромісних рішень (через зниження конфліктності екологічних та економічних переваг), такий підхід до побудови еколого-економічної політики сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіону та його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування: монографія. Київ: РВПС України НАН України, 2008. 280 с.
2. Химинець В.В. Регіональна еколого-економічна політика як інституційна передумова забезпечення сталого розвитку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. Випуск 2(4). Частина 1. С. 204–208.
3. Прямухіна Н.В. Проблеми та перспективи розвитку регіонального ринкового простору в умовах трансформації: монографія. Київ: «Ліра», 2015. 332 с.
4. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації): монографія. Луцьк: Настир'я, 2000. 580 с.
5. Майстро С.В. Проблеми та протиріччя державної екологічної політики на регіональному рівні. Державне будівництво. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_9.
6. Козаченко Т.П. Екологічна безпека як передумова сталого соціально-економічного розвитку України. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Сер. : Державне управління. 2014. Т. 15. Вип. 291. С. 138–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdduu_du_2014_15_291_16.
7. Чернова Т.Л. Еколого-економічні принципи сталого розвитку національної економіки. Економіка та держава. 2013. № 5. С. 63–66.